

POZNÁMKY K VÝVINU CHÁPANIA DETERMINIZMU V PSYCHOLÓGII

JÁN BUBELÍNI, Spoločenskovedný ústav SAV, Košice

BUBELÍNI, J.: Philosophical Aspects of the Conception of Determinism in Psychology. *Filozofia* 31, 1976, No 5, p. 504—511

The author in his contribution introduces a brief survey of the development of the views of the conception of determinism in psychology, from the idealistic indeterminism of psychology of consciousness, through mechanistic conceptions to the contemporary dialectical-materialistic conception of determinism in Marxist psychology and he comes to the conclusion that the development of scientific psychology represents the history of the struggle for determinism, the struggle that is topical even today.

The problem of determinism is considered for one of the central theoretical-methodological problems that connects psychology with philosophy. In this sense the author comes to the conclusion that just the rise of Marxist philosophy enabled the principally new direction of investigating man's psyche and forming his personality.

Idey determinizmu, t. j. učenia o všeobecnej zákonitej súvislosti a príčinnej podmienenosti všetkých javov sa objavujú už v starovekej filozofii. Odtedy sa materialistické chápanie tohto problému vyvíjalo v boji s idealistickými, indeterministickými názormi.

Problém determinizmu má základný význam pre akúkoľvek oblasť poznania. „Veda, to je poznávanie príčin a zákonov“, hovorí známy sovietsky vedec M. G. Jaroševskij (7, s. 19). Osobitný význam má správne, vedecké riešenie tohto problému pre psychológiu.

Psychológia je jednou z tých vied, ktorá oddávna bola a ešte aj v súčasnosti býva útočiskom indeterminizmu. Indeterministické tendencie, rozličné odrody idealistických náhľadov, hľadajú pre svoje „potvrdenie“ oporné body najmä v oblasti psychológie. Využívajú či skôr zneužívajú pritom existenciu niektorých aspektov mimoriadne zložitej problematiky psychiky, ktoré ešte neboli preskúmané adekvátne alebo dostatočne hlboko vedeckou psychológiou. V psychológii je determinizmus bezprostredne spätý s otázkou o podstate psychických javov. V tomto smere prebieha ostrý ideologický boj, ktorý sa týka všeobecného svetonázorového problému, základov duševných javov, príčinnosti psychických procesov, čo je spojené s riešením otázky o vzťahu materiálneho a ideálneho, fyzického a psychického.

Rumunskí autori A. Rosca a B. Zörgö však zdôrazňujú, že to bol práve deterministický náhľad, ktorý „...v boji s indeterminizmom a vitalizmom predstavoval počas celého rozvoja psychologického myslenia tvorivý, pobádaúci faktor progresu“ (11, s. 3). Možno opodstatnene povedať, že rozvoj vedeckej psychológie predstavuje dejiny boja za determinizmus. Súčasné výsledky, dosahované vedeckou psychológiou, vychádzajúcou z princípov dialektickomaterialistického chápania determinizmu, ukazujú, že akékoľvek pokroky psychológie aj v budúcnosti sú možné len na tejto platforme, opustením mechanistických a indeterministických pozícií.

Uplatnenie princípu determinizmu v psychológii predstavuje zložitú cestu. Psychológia vyrastala v boji s mytológiou a animizmom, predstavou, že hybnou silou a konečnou príčinou javov je sila, ktorá je v nich skrytá — duša. Najprv bola duša odstránená z fyzického sveta, potom zo živej prírody, v psychológii však pretrvala najdlhšie. M. G. Jaroševskij výstižne poznamenáva, že vtedy, keď už nik nevysvetľoval vlastnosti magnetu alebo tlkot srdca zásahmi duše, ľudské skutky, pamäť alebo pozornosť, rozhodovanie sa či beh myšlienok sa ešte stále pripisovali záhadnej bytosti, „človečikovi“ bez mäsa a krvi (duši, vedomiu), žijúcemu v mozgu, bytosti, ktorej pôsobenie vysvetľuje všetko, ale sama vysvetlenie nepotrebuje (7, s. 19).

Pre psychológiu ako náuku o duši je teda duša a psychické to, čo je dané človeku, čo nezávisí od vonkajších vplyvov, ani od telesných zmien. Psychológia vedomia redukovala svoju úlohu na deskripciu vedomia ako bezprostrednej danosti subjektu prostredníctvom introspekcie. Takéto učenie označuje sovietska autorka E. V. Šorochovová za učenie jednoznačne indeterministické, resp. za idealistický determinizmus, uznávajúci len podmienenosť jedných psychických javov inými psychickými javmi (14, s. 10). Základná chyba psychológie vedomia je v odtrhávaní psychiky, vedomia od reálneho bytia človeka, od jeho správania, praktickej činnosti. Na rozdiel od toho materialistický determinizmus učí o materiálnej, príčinnej podmienenosti všetkých javov skutočnosti, vrátane psychických javov.

Princíp introspekcie, samoodrazu vedomia v sebe samom zaviedol už Descartes. Podľa hodnotenia významného sovietskeho psychológa S. L. Rubinsteinja „tým položil základy introspektívnemu chápaniu vedomia ako v sebe uzavretému vnútornému svetu, ktorý neodráža vonkajšie bytie, ale samo seba“ (13, s. 58). (Pravda, okrem pojmu vedomia zaviedol Descartes aj pojem reflex, ktorým položil základy mechanistickému, naturalistickému smeru v psychológii, podľa ktorého je každý pohyb výsledkom nárazu. Descartes tak vyhrotil dualizmus duše a tela. Ale o tomto druhom aspekte budeme hovoriť neskôr.)

Asocianistická psychológia rozkladala vedomie na jednoduchšie elementy (idey, predstavy, pocity) a hľadala zákonitosti ich zlučovania. Aj tu sa však riešil problém v pojmach vedomia.

Proti asociacionistickej psychológii sa ostro stavala tvarová psychológia (geštaltpsychológia). Lenže jej útok nesmeroval na predmet bádania, na vedomie ako psychologický jav, ale skôr na koncepciu, ako vedomie chápať: je zložením prvkov, alebo celkom, tvarom, štruktúrou? Sovietska psychologička L. I. Ancyferovová v súvislosti s hodnotením geštalizmu v psychológii hovorí: „Tvarová psychológia postrehovala tri samostatné skupiny javov: vonkajší svet, „veci osebe“, svet psychických javov a fyzických procesov v mozgu, a tým odhodila ten článok, ktorý jedine umožňuje pochopiť vzťahy medzi týmito rozličnými javmi — činnosť, praktický vzťah živej bytosti k okolitému svetu“ (1, s. 105).

A tak napriek odlišnostiam v objektoch a metódach skúmania mala tradičná psychológia vedomia spoločné chybné východiská: po prvé v uznávaní imanentnej

podstaty psychického, po druhé v uznávaní nezviazanosti psychického s vonkajším svetom, nezávislosti od neho.

Už na začiatku sme uviedli, že vo filozofických aspektoch je história psychológie históriou boja deterministického a indeterministického prístupu k objasneniu psychických javov. Významný je fakt, že deterministické uvažovanie v psychológii vychádzalo z uznania zviazanosti psychického jednak s vonkajším svetom a po druhé s činnosťou mozgu. Pravda, tieto dva aspekty sa nechápali vždy dialekticky. Raz bol predmetom zvýšenej pozornosti jeden, inokedy druhý aspekt, a zviazanosť psychického či už s vonkajším svetom alebo s činnosťou mozgu sa vysvetľovala mechanisticky.

Už sme spomínali, že práve Descartes svojou reflexnou teóriou činnosti nervového systému predstavuje začiatok prístupu k činnosti organizmu ako podmienenej vonkajšími vplyvmi. Práve táto stránka jeho učenia znamenala vznik mechanistickej koncepcie determinizmu ako protikladu indeterministickému introspekcionizmu.

Mechanistická koncepcia bola v psychológii rozpracovaná najvypuklejšie v teórii amerického psychológa J. B. Watsona, zakladateľa behaviorizmu, rozvíjajúceho sa na začiatku tohto storočia. Behaviorizmus sa charakterizuje ako psychológia správania a v jeho extrémnom prístupe sa úplne zavrhovali vnútorné javy: psychika v takomto chápaní predstavuje len súhrn reakcií organizmu, ktoré vznikajú ako bezprostredná odpoveď na vonkajšie vplyvy. Behaviorizmus zavrhol celú psychológiu ako vedu o vedomí, teoreticky rozpracovanú W. Wundtom, a s ňou celý jej pojmový aparát. Základnými pojmi sa stali podnet (S) a reakcia (R). Klasická schéma S-R bola však podrobovaná kritike aj v radoch samých behavioristov a nemala dlhé trvanie. V dvadsiatych rokoch ju upravil R. S. Woodworth na S-O-R, pričom symbol „O“ znamenal „organizmus“. Tak sa urobil prvý krok k neskoršiemu uznaniu tzv. vmedzerených premenných, ktoré v tridsiatych rokoch zaviedol neobehaviorista E. C. Tolman. Vmedzerené premenné však predstavujú práve ten vnútorný faktor, ktorý behavioristi pôvodne odmietali, ignorovali. Behaviorizmus sa tak dostal do protirečenia, ktoré výstižne charakterizuje T. Pardel v konštatovaní, že behaviorizmus, pôvodne sa usilujúci o odsubjektívizovanie psychológie, nakoniec dospel sám k hybridnému variantu akéhosi „subjektívneho behaviorizmu“ (10, s. 102—103).

Rozvoj psychológie je úzko spätý s vývinom filozofických ideí. V tomto zmysle Marxovo učenie znamenalo kvalitatívne novú etapu aj pre riešenie zásadných teoretických a metodologických otázok psychológie, odhalilo osobitný, špecifický rozmer determinácie psychických procesov. Kríza, do ktorej sa dostala psychológia na začiatku tohto storočia, bola práve dôsledkom toho, že sa vyvíjala mimo marxizmu. Až sovietska psychológia po víťazstve VOSR začína

budovať svoj systém a metódy na nových základoch marxizmu-leninizmu.

V Marxovom učení vystúpil človek spoločenský, človek ako produkt a subjekt dejín, čo znamenalo prechod k historickému determinizmu. V dejinách materialistického učenia vzniklo po prvý raz učenie, podľa ktorého je vedomie produktom sprostredkovanej interakcie človeka s prírodou, a ako sprostredkujúci faktor vystupuje spoločensko-historická prax, výrobný proces. Predchádzajúci materializmus nedokázal vysvetliť *aktívnu* stránku poznania. V *Tézach o Feuerbachovi* Marx napísal: „Hlavným nedostatkom všetkého doterajšieho materializmu, vrátane feuerbachovského, je, že sa predmet, skutočnosť, zmyslovosť chápu len vo forme *objektu*, čiže *nazerania*, nie však ako *ľudská zmyslová činnosť, prax*...“ (9, s. 342).

Oblasť psychického v Marxovom učení už nevystupovala ako súhrn fenoménov vedomia, ale ako súhrn ľudských bytostných síl, ktoré sa rozvíjajú a stelesňujú v predmetnej činnosti: „... až predmetne rozvinutým bohatstvom ľudskej bytosti sa jednak vycibří a jednak utvára bohatosť subjektívnej ľudskej zmyslovosti, muzikálne ucho, oko prístupné krásy formy, slovom cibria a utvárajú sa zmysly... ktoré sa potvrdzujú ako ľudské bytostné sily... Utváranie piatich zmyslov je dielom celých doterajších svetových dejín“ (8, s. 19). Celý psychický svet osobnosti vystupoval v učení Marxa ako odvodený od systému jej reálnych, činných, svojou podstatou spoločenských súvislostí s vonkajším svetom.

Cenné myšlienky pre psychológiu priniesol Engels v dielach *Podiel práce na poľudštení opice, Dialektika prírody* a i., ktoré sa vzťahujú na problematiku evolúcie, význam práce a reči vo vývine človeka a iné otázky.

V. I. Lenin v práci *Materializmus a empiriokriticizmus* rozvinul dialektikomaterialistické chápanie vedomia ako funkcie mozgu, vďaka ktorej sa vonkajší svet odhaľuje pred pôsobiacim subjektom vo forme odrazu, odrážajúceho vlastnosti, vzťahy a zákony tohto sveta. Prijatie Leninovej teórie odrazu za filozofický základ psychológie umožnilo psychológii vedecky definovať podstatu psychických javov ako funkciu mozgu, odraz objektívnej skutočnosti. Pre psychické javy je charakteristické, že náležia individu, ale majú súčasne vzťah k objektu. „Psychika, vedomie odráža objektívnu realitu, ktorá existuje mimo nej a nezávisle od nej; vedomie je uvedomené bytie“ — napísal sovietsky psychológ S. L. Rubinštejn (13, s. 11).

Len veľmi stručne sme charakterizovali niektoré základné tézy marxizmu-leninizmu, z ktorých vyplýva súčasné chápanie determinizmu v marxistickej psychológii. Avšak uplatnenie a tvorivé rozpracovanie učenia filozofie marxizmu-leninizmu na problematiku psychológie sa ani v sovietskej psychológii neobišlo bez úskalí a istých jednostranností, a to napriek úprimnému úsiliu, vychádzajúcemu krátko po víťazstve VOSR z presvedčenia, že „vedecká psychológia sa orientuje na marxizmus“ (4, s. 34).

V dvadsiatych rokoch vystúpil problém determinizmu v sovietskej psychológii ako vzťah vonkajších vplyvov a reakcií človeka. Avšak aj reflexológia a reaktológia predstavovali mechanistické varianty riešenia. K ich nedostatkom patrilo redukovanie psychologického na fyziologické. Naopak, významným kladom bolo spájanie psychiky s činnosťou mozgu. M. G. Jaroševskij na adresu V. M. Bechtereva a I. P. Pavlova — ako predstaviteľov reflexológie — hovorí, že vychádzali z I. M. Sečenova a nie z Marxa, z biológie a nie z materialisticky interpretovaných dejín, z reflexnej a nie z predmetnej činnosti (7, s. 359). Ani zámer K. N. Kornilova — ako predstaviteľa reaktológie — rozpracovať komplexný psychologický systém, adekvátny marxistickej filozofickej koncepcii vedomia, nebol úspešný.

Reflexný prístup je aj v súčasnosti aktuálny, ale chápe sa širšie: ako forma realizácie princípu determinizmu v psychológii a nielen ako princíp, ktorý objasňuje psychické fyziologickým (14, s. 17).

Významný pokrok v rozpracovaní psychologickkej teórie na základe princípov dialektického materializmu predstavuje M. J. Basov. Odporúčal: podobne ako Marx a Engels dokázali vyťažiť reálne jadro spod idealistického a mystického obalu Heglovej filozofie, netreba likvidovať ani starú psychológiu, ale treba ju „postaviť z hlavy na nohy“, t. j. zmeniť psychológiu zo subjektívno-kauzálnej na objektívno-kauzálnu (3, s. 254). V interakcii individua s okolitým svetom pripisoval veľký význam práci: „... V obrovskej oblasti ľudskej práce, v rozmanitosti profesionálnych rozdielov — tam treba hľadať oporný bod pre analýzu rozvoja človeka ako činiteľa v prostredí. A my sa obraciame práve sem, na profesionálnu pracovnú činnosť ľudí“ (3, s. 267). Okrem iných cenných myšlienok sa M. J. Basov veľmi zaslúžil o nastolenie otázky, akým spôsobom sa spoločensko-historické podmienky, vystupujúce vo forme konkrétneho prostredia, stávajú stimulom psychického vývinu, ale adekvátne odpovedať na túto otázku ešte nedokázal.

Ďalšie významné ohnisko v sovietskej psychológii predstavuje L. S. Vygotskij, zakladateľ kultúrno-historickej teórie. V jeho koncepcii vystúpila do popredia špecifickosť determinácie správania človeka vzhľadom na jeho spoločenské podmienky existencie. Človek žije nielen v prírodnom, ale aj ľudskom spoločenskom prostredí. Dokonca aj prírodné prostredie človeka je „poludštené“. Individuum si v priebehu svojej ontogenézy (v tzv. procese socializácie) osvojuje sociálne, historické produkty, ktorými disponuje ľudstvo, ako sú veda, technika, civilizácia a kultúra, názory, obyčaje, tradície atď., ktoré sa potom stávajú základnou súčasťou psychiky. Týmito interiorizovanými faktormi všeobecného, sociálno-historického pokladu prekonáva človek hranice svojich prísne individuálnych možností, využívať spoločenské prostriedky a sily.

Takto sa v rámci deterministického prístupu k psychickým javom vyhranil spoločensko-historický prístup, princíp determinizmu bol však obsiahnutý už v obsahu princípu historizmu. Novou etapou v realizácii princípu determinizmu v sovietskej psychológii bola myšlienka, že vo vzájomnom vzťahu s prostredím, voči vonkajšiemu svetu stojí človek *činný, aktívne* vnímajúci objektívnu skutočnosť a pretvárajúci ju. Vnímanie sociálnych vplyvov, osvo-

jenie kultúry v najširšom zmysle sa uskutočňuje u človeka v procese jeho aktívnych vzájomných vplyvov s vonkajším svetom, v procese jeho činnosti. Úloha činnosti vo formovaní psychických javov bola zdôraznená S. L. Rubinštejn, A. N. Leontievom a i. V sovietskej psychológii sa aj v súčasnosti venuje veľká pozornosť analýze rôznych druhov ľudskej činnosti — hravej, učebnej, pracovnej, športovej atď.

S. L. Rubinštejn, vychádzajúc z tézy Marxovho *Kapitálu*, že pretváraním vonkajšej prírody človek súčasne mení aj svoju vlastnú podstatu, rozvinul v tridsiatych rokoch všeobecnú tézu o jednote vedomia a činnosti, o formovaní všetkých psychických procesov a vlastností človeka v priebehu jeho činnosti, ktoré — uskutočňujúc reguláciu činnosti — sú zas podmienkou jej adekvátneho vyplnenia (12, s. 231 a m.). Činnosť, ktorá vystupuje ako determinujúci faktor vzniku a rozvoja psychických javov, sama je len prostriedkom, cez ktorý sa nakoniec formuje psychické pod pôsobením vonkajšieho sveta. Teda nielen psychika, ale aj činnosť je v konečnom dôsledku určovaná vonkajšími, svojou podstatou spoločenskými podmienkami. Vonkajšia determinácia má teda formu spoločenskej determinácie.

Takto bolo prekonané tradičné hľadisko, že psychika je vnútorná a činnosť vonkajšia. Psychika, vedomie nie sú ničím vnútorným, psychika sa prejavuje v navonok pozorovateľnej činnosti. Rovnako činnosť sa nevzťahuje len na vonkajšiu, má aj svoju vnútornú stránku. Činnosť je podľa S. L. Rubinštejna jednotou vonkajšieho a vnútorného. Túto tézu rozvíja L. I. Ancyferovová v tom zmysle, že pod psychikou sa rozumie integrálna časť činnosti, a činnosť je zas tým systémom, vnútri ktorého funguje psychika (2, s. 61).

Takto sa otázka determinizmu realizovala v sovietskej psychológii cez chápanie jednoty vedomia a činnosti.

V päťdesiatych rokoch vyzdvihol S. L. Rubinštejn princíp determinizmu ako významný metodologický princíp sovietskej psychológie (12, s. 15). V rámci princípu determinizmu vystupuje aj princíp odrazu. Objektívny svet existuje nezávisle od človeka, je zdrojom všetkých psychických javov. V podstate je psychické odrazom toho, čo sa nachádza mimo neho. Ďalej je psychické zviazané s objektívnou skutočnosťou aj tým, že psychické vzniklo ako vlastnosť materiálneho sveta v procese vývoja organickej prírody. Objektívny obsah odrazu je výsledkom aktívneho vzájomného pôsobenia človeka a objektívneho sveta. „Sám odraz objektívnej reality — hovorí S. L. Rubinštejn — je procesom, činnosťou subjektu, v priebehu ktorej sa obraz predmetu stáva stále adekvátnejším svojmu objektu” (12, s. 41).

Na rozdiel od mechanistického determinizmu, podľa ktorého každé vonkajšie pôsobenie vyvoláva bezprostredne efekt, podľa dialektickomaterialistického determinizmu je každé pôsobenie vzájomným pôsobením. Vonkajšie príčiny pôsobia na určitý systém prostredníctvom vnútorných podmienok, zákonov príslušného systému, príčinu „lámu“ vnútorné podmienky. „Pri výklade akýchkoľvek psychických javov — hovorí S. L. Rubinštejn — vystupuje osobnosť ako v jedno spojený súbor vnútorných podmienok, v ktorých sa lámu všetky vonkajšie vplyvy” (12, s. 267). Ale aj vnútorné podmienky sú pôvodne von-

kajšími podmienkami, utvorenými vo fylogénéze a ontogénéze. Vo vzájomnom pôsobení vonkajších a vnútorných podmienok patrí vedúca úloha vonkajším podmienkam.

Marxistickí psychológovia NDR H. Hiebsh a M. Vorweg podčiarkujú, že „lom“ vonkajších príčin cez vnútorné podmienky platí tým viac, čím sú systémy komplexnejšie. Platí to najmä o systéme „organizmus“ a najmä pre druh homo sapiens. Zložité komplexné systémy nadobúdajú vďaka fylogenetickému a ontogenetickému prispôsobeniu vonkajšiemu svetu relatívne vysokú nezávislosť vnútorných podmienok od vonkajších. Najväčšiu relatívnu slobodu dosahuje človek. Vie sa nielen stabilizovať voči vonkajším rušivým vplyvom, ale aj mení vonkajšie danosti tým, že poznáva a uplatňuje ich zákony, prispôsobuje si ich sám sebe (6, s. 63—64).

Stručne sme uviedli vývin náhľadov na chápanie determinizmu v psychológii, od idealistického indeterminizmu psychológie vedomia cez rôzne mechanistické koncepcie riešenia tohto problému až po súčasné dialektickomaterialistické chápanie determinizmu v marxistickej psychológii.

Predsedníctvo ÚV KSČ, prerokujúce v máji 1974 vývoj, súčasný stav a úlohy spoločenských vied v ČSSR, uložilo psychológii na prvom mieste orientovať sa „na štúdium základných metodologických a ideových problémov marxistickej psychológie a na dôslednú kritiku buržoázných psychologických škôl...“ (15, s. 29). Domnievame sa, že problém determinizmu nepochybne patrí medzi takéto základné metodologické a ideové problémy psychológie. Skúsenosti nás poučujú, že aj v súčasnosti v jednotlivých prípadoch sa nedoceňuje skutočnosť, že „... psychologická veda sa nerozvíja v ideovom vákuu politicko-spoločenskom, ale vo svete nezmieriteľných sociálno-politických a ideových zápasov“ (5, s. 5). Považujeme preto za potrebné ešte raz zdôrazniť myšlienku, že nezávislosť psychológie od filozofie je len relatívna, a že je to práve marxistická filozofia, ktorá umožňuje principiálne nový smer skúmania psychiky človeka a utváranie jeho osobnosti.

LITERATÚRA

1. ANCYFEROVA, L. I.: Tvarová psychológia. In: Súčasná psychológia v kapitalistických krajinách. SPN, Bratislava 1966, s. 92—148.
2. ANCYFEROVA, L. I.: Princíp sviazi psychiky i dejateľnosti i metodologija psychologii. In: Metodologičeskije i teoretičeskije problemy psychologii. Moskva 1969, s. 57—117.
3. BASOV, M. J.: Obščije osnovy pedologii. Moskva 1931.
4. BLONSKIJ, P. P.: Reforma nauki. Moskva 1920.
5. HANZEL, L.: Pseudovedecká idealistická „príručka“ diferencijálnej psychológie. In: Pravda 24. 4. 1976.
6. HIEBSCH, H. — VORWEG, M.: Úvod do marxistickej sociálnej psychológie. Obzor, Bratislava 1975.

7. JAROŠEVSKIJ, M. G.: Psychológia v 20. storočí. Pravda, Bratislava 1975.
8. MARX, K. — ENGELS, F.: Malé ekonomické spisy. Bratislava 1971.
9. MARX, K. — ENGELS, F.: Vybrané spisy II. Bratislava 1971.
10. PARDEL, T.: Predmet psychológie. In: PARDEL, T. — KOŠČO, J.: Predmet a systém psychologických vied. SPN, Bratislava 1975, s. 19—156.
11. ROSCA, A. — ZÖRGÖ, B.: Psychologičeskij determinizm. In: Studia psychologica, 1975, č. 1, s. 3—7.
12. RUBINŠTEJN, S. L.: Bytí a vědomí. SPN, Praha 1961.
13. RUBINŠTEJN, S. L.: Základy obecné psychologie. SPN, Praha 1967.
14. ŠOROCHOVA, E. V.: Princip determinizma v psychologii. In: Metodologičeskije i teoretičeskije problemy psihologii. Moskva 1969, s. 9—56.
15. Vývoj, současný stav a úkoly společenských věd v Československé socialistické republice. ÚV KSČ, máj 1974.

ФИЛОСОФСКИЕ АСПЕКТЫ ПОНИМАНИЯ ДЕТЕРМИНИЗМА В ПСИХОЛОГИИ

Ян Бубелини

Автор в своей статье дает краткий обзор развития воззрений на понимание детерминизма в психологии — от идеалистического индетерминизма психологии сознания через механистические концепции вплоть до современного диалектико-материалистического понимания детерминизма в марксистской психологии. Он приходит к заключению, что развитие научной психологии представляет собой историю борьбы за детерминизм, борьбы, которая актуальна и в настоящее время.

Проблему детерминизма автор считает одной из центральных теоретико-методологических проблем, которая соединяет психологию с философией. В этом смысле он приходит к выводу, что именно возникновение марксистской философии сделало возможным принципиально новое направление исследования психики человека и формирования его личности.

PHILOSOPHISCHE ASPEKTE DES DETERMINISMUS IN DER PSYCHOLOGIE

Ján Bubelíni

In seinem Beitrag bringt der Verfasser einen kurzen Überblick der Entwicklung einzelner Anschauungen über den Determinismus in der Psychologie, vom idealistischen Indeterminismus des Bewusstseins fortgehend zu mechanistischen Konzeptionen bis zur heutigen dialektisch-materialistischen Auffassung des Determinismus in der marxistischen Psychologie und gelangt so zum Schluss, dass die Entfaltung einer wissenschaftlichen Psychologie die Geschichte des Kampfes um den Determinismus vorstellt, eines Kampfes, der auch in unserer Gegenwart nichts von seiner Aktualität verloren hat.

Das Problem des Determinismus betrachtet der Verfasser als eines der zentralen theoretisch-methodologischen Probleme, die Psychologie mit der Philosophie verbindet. In diesem Sinne gelangt er zum Schluss, dass gerade das Aufkommen der marxistischen Philosophie eine prinzipiell neue Richtung bei Untersuchung der menschlichen Psyche und der Bildung seiner Persönlichkeit ermöglicht hat.